

UTJECAJ TURIZMA NA RAZVOJ POLJOPRIVREDE U ISTRI

IMPACT OF TOURISM ON AGRICULTURAL
DEVELOPMENT IN ISTRIA**Kristina Bršćić, M. Oplanić, S. Radinović, A. Milotić**

SAŽETAK

Utjecaj turizma na ostale gospodarske djelatnosti opće je poznata činjenica. Promjena prehrambenih navika i strukture potrošnje prehrambenih proizvoda u turizmu utječe i na promjene u strukturi proizvodnje u poljoprivredi turističkih regija. Trendovima potrošnje u turizmu prilagođavaju se i poljoprivredna gospodarstva, pogotovo unutar značajnih turističkih regija. Na temelju ovih spoznaja autori su na primjeru Istre, kao jedne od najrazvijenijih turističkih regija u Republici Hrvatskoj, istražili utjecaj turizma na strukturu poljoprivredne proizvodnje. U radu su iznijeti rezultati utjecaja trendova u turističkoj potrošnji na strukturu i obujam poljoprivredne proizvodnje u Istri. Promjene u turističkoj potražnji dovele su do promjene koncepta masovnog tipa turizma prema mnogo zahtjevnijoj ponudi sveukupnih regionalnih i nacionalnih resursa (prirodnih, kulturnih, tradicijskih, prehrambenih). Ovakvi trendovi utjecali su na pojavu specijaliziranih proizvođača i ponude tipičnih prehrambenih proizvoda (vina, rakija, pršuta, maslinovog ulja, tartufa dr.).

Ključne riječi: turizam, poljoprivreda, Istarska županija

ABSTRACT

The influence of tourism on the other economic activities is widely known. The change of nutritional habits and structures of foodstuff consumption in the tourism influences the changes in the structure of agricultural production in the tourist regions. Agricultural farms adapt their production to the trends in

consumption in tourism, especially within characteristic tourist regions. On the basis of this perception the authors investigated the influence of tourism on the structure of agricultural production, on the example of Istria, as one of the most developed tourist regions in the Republic of Croatia. In the paper authors have demonstrated the results of influences of trends in the tourist consumption, on the structure and volume of agricultural production in Istria. The changes in the tourist demand have resulted in the change in the concept of mass type of tourism to much more demanding offers of entire regional and national resources (natural, cultural, traditional, nutritional). Such trends have influenced the emergence of specialized producers and offers of typical regional products (wines, brandy, smoked ham, olive oil, truffles etc.).

Key words: tourism, agriculture, Istria

UVOD

Utjecaj turizma na gospodarstvo u neposrednom okruženju, posebno na poljoprivredu, kod nas nije dovoljno istražen. U razdoblju prije uvođenja kapitalističkog i tržišnog sustava, nisu se razvili ekonomski mehanizmi pod utjecajem slobodnog tržišta. U takvim uvjetima proizvodni resursi nisu se dovoljno koristili. Iz tih razloga obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo koje raspolaže s 80% proizvodnih kapaciteta (Milotić i Oplanić, 1997) nije se moglo pojaviti neposredno na tržištu, već kao kooperant kombinata ili posredno preko veletrgovine u društvenom vlasništvu.

Turizam je potencijalno vodeća privredna aktivnost na mediteranskom području i on će poticati razvoj poljoprivrede, ribarstvo, trgovinu, promet, obrt i druge djelatnosti. Turizam je veliki i specifični potrošač hrane u kratkom vremenu s intencijom da on traje što duže. Međutim, što možemo očekivati od masovnog turizma kada su posjetitelji slabije platežne moći, orijentirani na jeftiniju prehranu?

Na mediteranskom području nikada se nije proizvodilo dovoljno osnovnih proizvoda (žitarice, meso i masnoće, mlijeko, krumpir, grah i dr.) za prehranu domicilnog stanovništva, već samo za nekoliko mjeseci. Ti proizvodi, za potrebe stanovništva i za turiste, proizvodit će se u kontinentalnom dijelu Hrvatske. Proizvodi na mediteranskom području su višeg standarda (vino,

grožđe, riba, školjke, maslinovo ulje, mediteransko voće, povrće i dr.), rezultat su velikih investicija i mnogo uloženog ljudskog rada, pa prema tome visoke kakvoće. Za potrošnju tih proizvoda nužan je viši standard potrošača. Manji broj obiteljskih gospodarstava može se prilagoditi većoj turističkoj potražnji, a brzo i proizvodnji raznog povrća. Najveći broj gospodarstava treba razvijati uspostavljeni smjer poljoprivredne proizvodnje, a njihov proizvod može se najvećim dijelom potrošiti u kvalitetnijem turizmu.

Ostaje činjenica da je potencijalni razvoj najpogodnijih djelatnosti na mediteranskom području veći od ekonomske moći tog regionalnog dijela Hrvatske, te da realizacija razvoja treba biti u interesu države. Mediteransko područje, kao prirodno bogatstvo, zbog mnogovrsne upotrebljivosti vrlo je osjetljivo te se treba razvoju pristupiti vrlo pažljivo i razumno (Radinović i sur. 2000).

METODE RADA I IZVORI PODATAKA

Podaci za izradu rada dobiveni su istraživanjem sekundarnih publikacija dosadašnjih istraživanja iz ove tematike i dosadašnjih istraživanja autora, statističke dokumentacije državnog zavoda za statistiku, te baze podataka i istraživanja Instituta za poljoprivredu i turizam u Poreču. U obradi podataka korištene su standardne statističke analize, a obrada je provedena korištenjem programa za proračunske tablice MS Excel 97. Kod izračuna indeksa za baznu godinu uzeta je 1960. godina.

KARAKTERISTIKE I TRENDOVI U TURISTIČKOJ POTRAŽNJI

Osnovne promjene u turističkoj potražnji u svijetu

Turizam kao gospodarska aktivnost u svijetu ima vrlo značajno mjesto. Ekonomski gledano dohodak turizma stvoren od stranih turista predstavlja izvoz za tu zemlju. Stalne promjene želja i potreba turista zahtijevaju promjene i u elementima ponude. Već se više godina mogu uočiti novi trendovi u turističkoj potražnji, pa tako, ponuda paket-aranžmana na bazi hotelskog smještaja i sunčanja na plaži sve više prestaje biti dostatna čak i za masovno

turističko tržište. Formula “3S” (“sun, sea and sand”) kao pokretački motiv turističkih kretanja, nadopunjuje se formulom “3L”(“Lore, Landscape, Leisure”- znanje, krajolik, dokolica). Promjene turističkog tržišta, od masovnog prema individualnom, istraživači su uočili i prije posljednjeg desetljeća prošlog stoljeća, a Markus Schwaninger ih je sažeo u pet točaka (Vukonić, 1994):

- povećana diferencijacija i pluralizacija turističke potražnje – pomak od grupnog turizma prema individualnim putovanjima te povećanoj potrebi za paketom nestandardnih usluga; takav naglašeni individualni pristup u turističkom ponašanju direktno je povezan s općom orijentacijom na kakvoću
- borba za samoodređenje (emancipaciju) i “uradi-sam” sustava korespondentnim sa stagnacijom u poslovanju s paket-aranžmanima
- povećana želja za zbližavanjem s prirodom, stjecanjem iskustava “iz prve ruke” i uključivanjem u događanja (na primjer, hobi-aranžmani, trekking putovanja)
- općenito povećani osjećaj za kvalitetu života
- povećana želja za učenjem često manifestirana ozbiljnim nastojanjima da se upoznaju strane kulture.

Osnovna obilježja turističke potražnje u Hrvatskoj

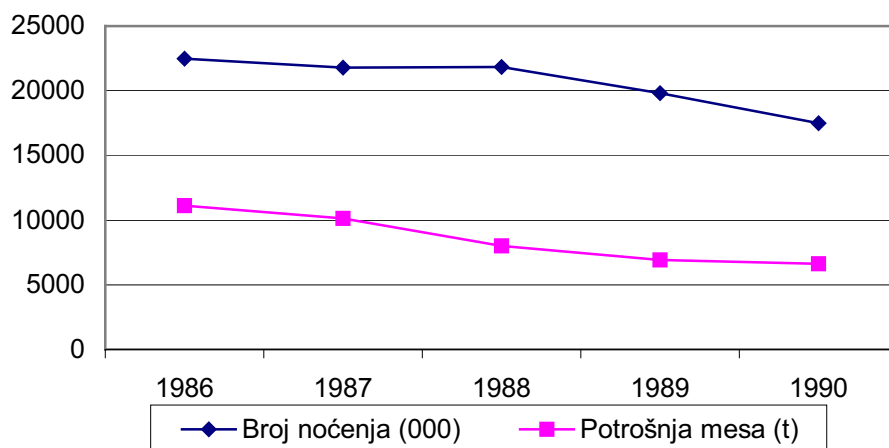
Prema anketi TOMAS-a ljeti 2001 u Istarskoj županiji je ostvareno 37% ukupnih turističkih noćenja zemlje, a indeks porasta turističkih noćenja u zadnjih pet godina iznosio je 31 indeksni poen. Većina gostiju u Istru dolazi individualno (85%), a trend porasta individualnih gostiju najizraženiji je upravo u Istarskoj županiji. Prema navedenom istraživanju gosti su u Istri zadovoljni samo ljepotama prirode i krajolika, dok je stupanj zadovoljstva kvalitetom hrane u smještajnim objektima, restoranima izvan smještajnih objekata i ponudom bogatstva gastronomske ponude u mjestu nizak. Kako Istra kao regija ima uvjete za poljoprivrednu proizvodnju i bogatu tradicijsku kulturu u spremanju tradicionalnih jela, u ovom dijelu turistička ponuda može se znatno poboljšati. Osim toga, udio za hranu u prosječnoj ukupnoj dnevnoj potrošnji turista od 35,93 USD iznosi 11,23 USD, što je vrlo visoki udio (31%). Dakle, poboljšanje ove vrste ponude značajno bi utjecalo na financijski rezultat od turizma.

MEĐUZAVISNOST KRETANJA TURISTIČKE POTRAŽNJE I DOMAĆE POLJOPRIVREDNE PROIZVODNJE

Turizam i poljoprivreda imaju mnoge dodirne točke. Opskrba dovoljnim količinama poljoprivrednih proizvoda neophodnih za zadovoljenje potreba turista, najčešće zahtjevnijih od domicilnog stanovništva, može se osigurati na nekoliko načina: povećanjem i strukturnom prilagodbom domaće poljoprivredne proizvodnje (lokalne i nacionalne) ili iz uvoza. Postizanje jedne od glavnih zadaća turizma u nacionalnoj ekonomiji: najjednostavniji i najjeftiniji način izvoza domaćih proizvoda, moguće je učinkovitim praćenjem domaće poljoprivredne proizvodnje zahtjeva turističkog tržišta u količini i kakvoći proizvoda. Povezanost turističkog prometa i potrošnje osnovnih poljoprivredno-prehrambenih proizvoda može se vidjeti na primjeru potrošnje mesa u Istarskoj županiji u razdoblju najvećeg rasta i početka stagnacije u turizmu 1986-1990 (Graf 1.).

Graf 1 Promet mesom i broj noćenja u Istarskoj županiji (1986-1990)

Graph 1: Meat trade and number of tourist overnights in Istria (1986-1990)

Izvor: Milotić i sur., 1997

Krivulje broja turističkih noćenja i prodaje mesa imaju sličnu tendenciju kretanja, tako se od 1986. godine smanjenjem broja noćenja smanjuje i količina

prodanog mesa u prometu na veliko i u maloprodaji na području Županije. U 1986.godini, prije početka pada broja noćenja, potrošnja osnovnih poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u turizmu kretala se od jedne desetine (mlijeko) pa do gotovo trećine (masnoće) ukupne potrošnje. Sa stajališta regionalne proizvodnje i racionalnog gospodarenja proizvodnim resursima, posebno je zanimljiv utjecaj povećane potrošnje u turizmu na proizvodnju povrća, voća, mesa, mlijeka i proizvoda od brašna.

Tablica 1. Potrošnja poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u turizmu u 1986. godini u Istri
Table 1. Consumption of agricultural products and foods in tourism in 1986. in Istria

Proizvod - Product	Turisti Tourists		Stanovništvo Native habitant		Ukupno Total
	Količina (t) Quantity (t)	%	Količina (t) Quantity (t)	%	Količina (t) Quantity (t)
Proizvodi od brašna Meal products	4.059	16.06	21.210	83.94	25.269
Ulje - Oil	812	29.59	1.932	70.41	2.744
Maslinovo ulje - Olive oil	5	5.88	80	94.12	85
Masnoće - Grease	660	30.56	1.500	69.44	2.160
Šećer - Sugar	710	15.96	3.740	84.04	4.450
Povrće - Vegetables	9.641	17.08	46.814	82.92	56.455
Voće - Fruits	2.538	18.02	11.550	81.98	14.088
Meso - Meat	2.984	25.13	8.890	74.87	11.874
Morska riba - Fish	569	27.91	1.470	72.09	2.039
Jaja (u 000 kom.) Eggs (in 000 pieces)	10.150	24.37	31.500	75.63	41.650
Mlijeko (u 000 lit.) Milk (in 000 lit.)	2.538	9.90	23.100	90.10	25.638
Mliječni proizvodi Dairy products	285	10.16	2.520	89.84	2.805

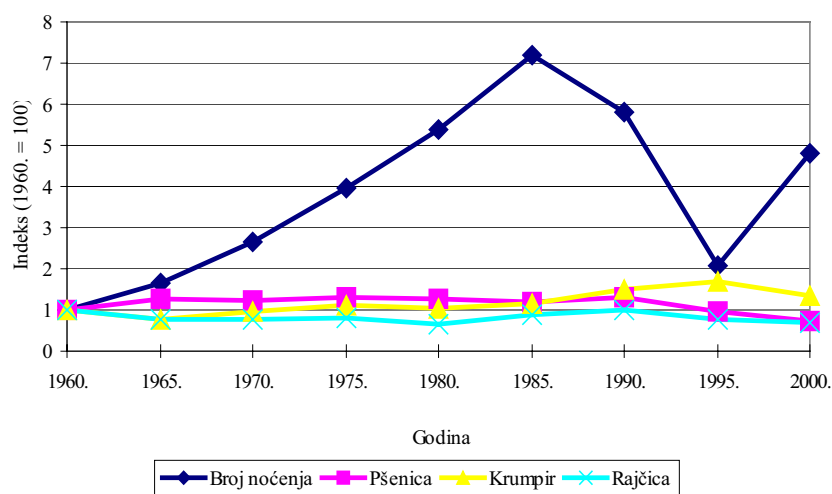
Izvor: Program razvoja poljoprivrede u Istarskoj županiji do 2010., Institut, Poreč

Source: Program of development of agriculture in Istria county until 2010.

Udio turističke potrošnje ovih skupina proizvoda veći je od 20% u ukupnoj potrošnji, osim za mlijeko, pa bi se mogao očekivati i jak utjecaj turizma na ovu proizvodnju. U narednim grafikonima na bazi izračunatih indeksa prikazano je kretanje broja noćenja turista i proizvodnje nekoliko osnovnih poljoprivrednih proizvoda u Istarskoj županiji u razdoblju 1960.-2000. godina. Indeksi su izračunati na bazi 1960. godine.

Graf 2. Kretanje broja noćenja turista i proizvodnje jednogodišnjih kultura u Istarskoj županiji od 1960. do 2000. godine

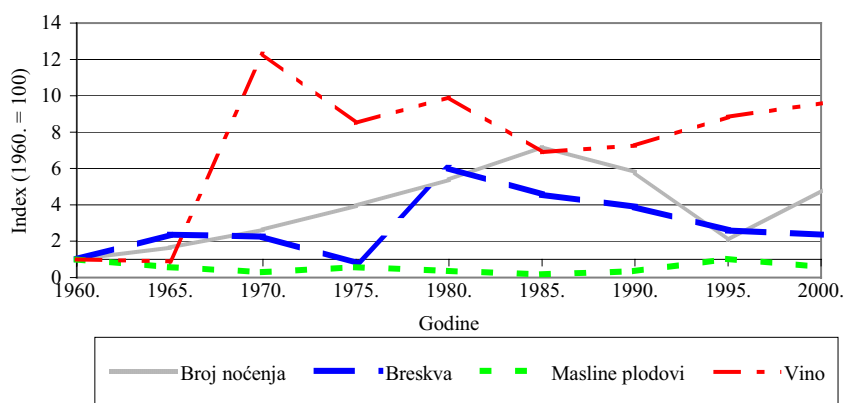
Graph 2. Tourist overnights and production of annual cultures in Istria (1960-2000)

Izvor: Statistički ljetopisi, odabrana godišta

Graf 3. Kretanje broja noćenja turista i proizvodnje višegodišnjih kultura u Istarskoj županiji od 1960 do 2000. godine

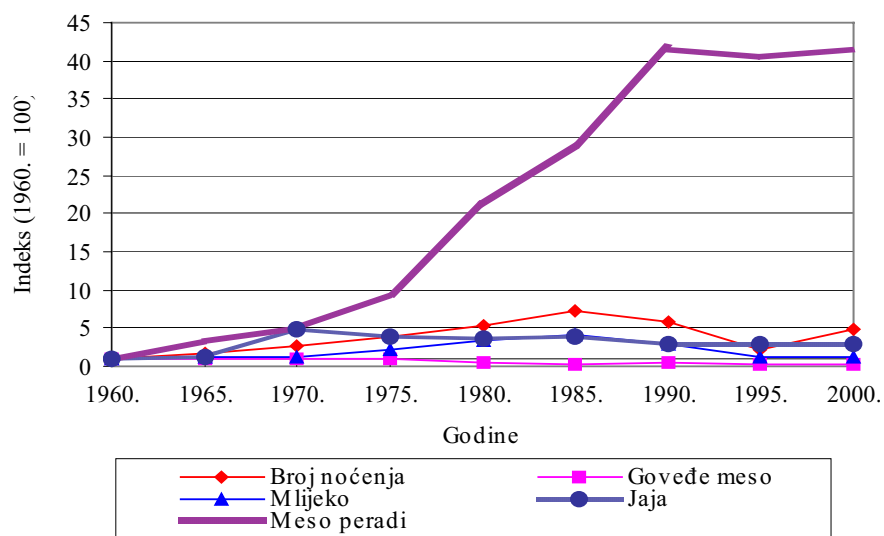
Graph 3. Tourist overnights and production of long term cultures Istria (1960-2000)

Izvor: Statistički ljetopisi, odabrana godišta

Graf 4. Kretanje broja noćenja turista i stočarske proizvodnje u Istarskoj županiji od 1960.-2000. godine

Graph 4. Tourist overnights and animal production in Istria (1960-2000)

Izvor: Statistički ljetopisi, odabrana godišta

Vidljive su vrlo dinamične promjene broja noćenja u Istarskoj županiji u četrdesetogodišnjem razdoblju (1960-2000): permanentni rast do 1985. godine kada dostiže svoj maksimalni indeks 7,18, zatim strmoglavi pad do 1995. godine kada indeks iznosi svega 2,06, da bi za posljednje petogodišnje razdoblje opet bio evidentiran intenzivni porast na indeks 4,79 u 2000. godini, što je na razini indeksa od početka 90-tih godina. Tako značajne promjene u kretanju broja noćenja turista u vrlo su se malom intenzitetu odrazile na povećanje proizvodnje osnovnih poljoprivrednih proizvoda. Najveće povećanje proizvodnje u odnosu na 1960. godinu, za čak 42 puta, zabilježeno je u proizvodnji mesa peradi, ali ne na osnovi potražnje u turizmu, već kao posljedica razvoja ove djelatnosti u "Purisu" iz Pazina. Veći rast od turističkog ostvaren je i u proizvodnji vina čemu je najvećim dijelom pridonio razvoj poljoprivrednih kombinata krajem 60-ih godina i njihova orijentacija na vinogradarsko-vinarsku proizvodnju. Ekonomskim slabljenjem kombinata krajem 80-ih evidentan je i pad proizvodnje vina. Tijekom 90-ih taj negativni

trend poprima pozitivni predznak zahvaljujući specijalizaciji i tehničko-tehnološkoj modernizaciji većeg broja obiteljskih gospodarstava koja svoju perspektivu vide u ovoj grani poljoprivredne proizvodnje.

Kretanje indeksa proizvodnje breskve približno je slično kretanju indeksa broja turističkih noćenja. Za ovu bi se proizvodnju moglo tvrditi da se razvijala u skladu s potražnjom na turističkom tržištu. Kod ostalih analiziranih biljnih i stočarskih proizvodnji (pšenica, krumpir, rajčica, maslina, mlijeko, svinjsko meso i jaja) evidentirani su vrlo blagi porasti u ukupnoj proizvodnji. Ovi porasti više se mogu zahvaliti tehničko-tehnološkim poboljšanjima, koji omogućavaju veću proizvodnost po jedinici površine ili grlu stoke, nego što su posljedica restrukturiranja proizvodnje i njezino usmjeravanje prema potrebama turizma. Osim toga, sezonska značajka turističke potrošnje vrlo je nepovoljna za proizvođače koji imaju kontinuiranu godišnju proizvodnju, te oni slabo reaguju na takvu potražnju sezonskim povećanjem proizvodnje, kao što su proizvodnja jaja, mlijeka i svježeg mesa.

Porast turističke potrošnje u razdoblju od 1960. do 1990. godine nije pokrenuo odgovarajući rast proizvodnje osnovnih poljoprivrednih proizvoda na lokalnom području. Kod većine proizvodnji taj rast je bio nedostatan da pokrije narasle turističke potrebe te se poradi toga glavnina namirnica nužnih za prehranu gostiju nabavljala izvan područja Istre. Najveća povećanja u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji evidentirana su u bivšim kombinatima zahvaljujući u prvom redu instaliranju odgovarajućih preradbenih kapaciteta, a zatim i višoj razini primijenjene tehnologije. Obiteljska gospodarstva u slaboj su mjeri pratila potrebe turističkog tržišta, što je najbolje došlo do izražaja tijekom 90-tih godina, nakon što su kombinati izgubili korak u novonastalim okolnostima tržišnog gospodarstva. Stoga, usprkos povećanju turističke potrošnje u razdoblju 1995.-2000. godine, ukupna proizvodnja većine poljoprivrednih proizvoda stagnira ili čak opada. U dosadašnjem razdoblju tranzicije Hrvatska je propustila izgraditi poljoprivredno-prehrambeni sustav sukladan tržišnom gospodarstvu i na taj način aktivirati bogate proizvodne resurse. Povećana potražnja u turističkom sektoru, pa i u domaćoj potrošnji za poljoprivredno-prehrambenim proizvodima više je utjecala na povećanje obujma uvoza i povećanje broja gospodarskih subjekata u trgovini, nego na povećanje proizvodnje. Tako je broj maloprodajnih mjesta prehrambenom robom u Istarskoj županiji porastao za više od tri puta u razdoblju 1995-2002. godine.

ZAKLJUČAK

Rast broja noćenja na području Istarske županije, a samim tim i ukupne turističke potražnje, nije se istim intenzitetom odrazio na povećanje proizvodnje većine poljoprivrednih proizvoda. Daleko veći utjecaj na rast primarne poljoprivredne proizvodnje imalo je otvaranje odgovarajućih preradbenih kapaciteta, odnosno planska orijentacija bivših kombinata na određenu proizvodnu granu (u Istri vinogradarstvo). U takvim okolnostima prethodno zanemarena obiteljska gospodarstva prelaskom na tržišnu privredu ne uspijevaju zadržati postojeću razinu poljoprivredne proizvodnje, koja ni kvantitativno, a niti strukturno ne zadovoljava aktualnu turističku potražnju. Priključenje Hrvatske globalnim svjetskim asocijacijama, u prvom redu Svjetskoj trgovinskoj organizaciji, ima za posljedicu liberalizaciju domaćeg tržišta i lakši ulaz stranih, jeftinijih poljoprivrednih proizvoda. U takvim okolnostima kada većina domaćih poljoprivrednih proizvođača nije osposobljena za uspješnu ekonomsku utakmicu na međunarodnom tržištu, naglasak treba staviti na proizvodnju tipičnih, regionalnih proizvoda koji u sebi objedinjuju specifičnosti podneblja, kulturnog nasljeđa i tradicija jednog prostora, pa čine značajan doprinos osebnosti i prepoznatljivosti ponude na suvremenom turističkom tržištu.

Hrvatsko, pa tako i istarsko, poljodjelstvo mora se prilagoditi kriterijima i zahtjevima kakve postavlja domaće turističko tržište, koje je zasićeno proizvodima standardne kakvoće i standardnih «jednoličnih» osobina te se ono sve više orijentira na izvorne i tipične proizvode zaštićene oznakom podrijetla. Prema dosadašnjim istraživanjima među stranim turistima postoji značajan interes za ovakve proizvode.

Definiranjem i marketinškom obradom tipičnih prehrambenih proizvoda, što obuhvaća evidentiranje podataka o proizvodnim resursima, o tradicionalnim načinima proizvodnje poljoprivrednih proizvoda i njihove prerade, o obujmu proizvodnje i načinu plasmana na tržište, o osnovnim fizikalno-kemijskim i organoleptičkim osobinama, te iznalaženjem modela njihove zaštite i plasmana, poljoprivrednim gospodarstvima u Istri nudi se jedan od instrumenata trajnog motiviranja za bavljenje poljoprivredom.

LITERATURA

Čavlek, N. (1998), Turoperator i svjetski turizam, Golden marketing, Zagreb

- Grupa autora (1996), Razvoj Županije Istarske od 1996. do 2010. godine, Fakultet ekonomije i turizma "Dr. Mijo Mirković", Pula
- Grupa autora (1997) Strategija razvitka poljoprivrede Istarske županije, Institut za poljoprivredu i turizam, Poreč
- Koprivnjak, O., Milotić, A., Peršurić, Đ.** (1997), Tipični prehrambeni proizvodi u turističkoj ponudi Istre, "Seljačka obiteljska gospodarstva u Istri", Zbornik radova, I godina, Institut za poljoprivredu i turizam, Poreč, str. 106-115
- Legović, M.** (1997), Uzroci zaostajanja poljoprivredne proizvodnje Istre i mogućnosti razvoja (1880-1995), Institut za poljoprivredu i turizam, Poreč
- Milotić, A., Oplanić, M., Radiočić, V.** (1997), Potrošnja mesa peradi u turizmu, *Gospodarstvo Istre*, 10/1, str. 71-81
- Radinović, S., Par, V., Njavro, M.** (2000): Mediteranska poljoprivreda i turizam. Znanstveni skup s međunarodnim sudjelovanjem, HAED 2000, Poreč, 8 – 11. studeni 2000, Zagreb, (2000):149.
- Vukonića, B.** (1994): Turizam u susret budućnosti, Mikrorad i Ekonomski fakultet, Zagreb, str. 112
- Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj – TOMAS LJETO 2001, Institut za turizam, Zagreb
- Statistički ljetopisi državnog zavoda za statistiku, više godišta

Adresa autora – Authors' addresses:

Mr. sc. Kristina Bršćić

Dr. sc. Milan Oplanić

Institut za poljoprivredu i turizam

C. Huguesa 8, Poreč

kristina@iptpo.hr

Dr. sc. Stipe Radinović

Institut za jadranske kulture i melioraciju krša

Put Duilova 11, 21000 Split

Primljeno - Received: 24. 01. 2005.